

NAŠI ZAPISKI

Socialna revija.

Izhajajo enkrat na mesec. — Naročnina za celo leto K 8.—, polletno K 1.50, posamezne številke 30 h.
Rokopise sprejema uredništvo, naročnino pa upravništvo „Naših Zapiskov“ v Ljubljani.

Leto V.

Ljubljana, meseca maja 1907.

Št. 5.

Poraz?

Socialna demokracija, ki je pri zadnjih državnozborskih volitvah v Avstriji dosegla tako sijajne uspehe kakor nobena druga politična stranka, si ni mogla na Slovenskem priboriti niti enega zastopnika, ki bi bil izpričeval v parlamentu dunajskem o ekzistenci in moči socialističnih idej na slovanskem jugu.

Mnogo jih je bilo, ki so se čudili temu dogodku. In skoro ravno toliko jih je bilo, ki so govorili, da je bila v zadnjem volilnem boju jugoslovanska socialna demokracija poražena.

Vzroka ni bilo niti za prvo niti za drugo.

Ali mar ne poznate slovenskih političnih razmer? Ali mar ne vidite, kako so tiste sile, s katerimi se deluje in zmaguje v političnem življenju, razdeljene na Slovenskem?

Resnica je namreč, da je jugoslovanska socialnodemokratska stranka najmlajša panoga mednarodne socialnodemokratske stranke v Avstriji. Nemška socialna demokracija se opira na posebne razmere, iz katerih in v katerih je vzrastla. In te razmere so sedaj ugodne za njen razvoj in procvit. Ima svoje časopise, svojo literaturo, svojo strokovno in politično organizacijo do najmanjših detajlov izvedeno, svojo enotno kulturno smer; ima pa tudi dovolj osebja, in sposobnega osebja, katero nosi na svojih ramenih vse delo te stranke. To so ob kratkem notranje razmere nemške socialne demokracije. In kako ugodne so šele vnanje: kako razvita je po nemških provincijah industrija! Imajo mogočne tovarne po Gorenji Štajerski, imajo Dunaj, imajo razvito tovarništvo v Gorenji Avstriji, imajo Šlezijo in nemški del Moravske in Češke, koder so središča evropske — ne le avstrijske veleindustrije! Industrija pa je mati socialne demokracije . . .

Ali vse to ne velja za češkoslovansko socialno demokracijo? Praga s predmesti, Brno, Moravska Ostrava, Vitkovice, Kladno, Budějovice, to so, prosim, industrijalni kraji, kakršnih je le malo še! In tisto žilavo osebje, ki so nositelji in propagatorji socialističnih idej po čeških krajinah, je nekaj posebnega. Podcenjevati pa tudi ni treba osobito godnega teréna med češkim ljudstvom, katero ima za seboj zgodovino, ki je kot nalašč dobra šola in priprava bila — za socializem. Husitje, češki bratje, tridesetletna vojna . . .

In italijanska socialna demokracija? Ali pa poljska? Takih revolucionarnih tál ni nikjer v Avstriji, nego v teh dveh strankah. Takega pritiska nikjer ni kakor v Galiciji; trpi pa pod njim i poljski hlop i rusinski rob. Poljska žlahta je samo ena v Avstriji . . .

No — sedaj pa vzemite v misel jugoslovansko socialno demokracijo! Njeno *časopisje*? „Rdeči Prapor“ izhaja deseto leto — a šele dva meseca kot dnevnik, in še to le provizorično ob volitvah. Koliko časa pa je „Arbeiterzeitung“ dnevnik in „Právo Lidu“ ali „Naprzód“ ali „Lavoratore“! In ali nima pri nas takorekoč ena sama oseba cele redakcije na ramah? . . .

„Naši Zapiski“ služijo socialistični ideji — socialnodemokratični politični stranki le indirektno.

Njena *literatura*? Nekaj brošuric in par knjig, ki se razven ene niso mogle razpečati. In še te drobtine so izhajale slučajno; sistematično tega dela ni bilo možno izvrševati.

Njena *kulturna smer*? Ne more si dati pravega in krepkega duška, ker je še premalo propagatorjev in oznanjevalcev novih socialističnih misli. In ali je to brez pomena, da so vsi propagatorji odvisni od razmer, katere jim ne dopuščajo da se posvetijo samo socialistični propagandi?

Njena *organizacija* — *strokovna in politična*? Tu se že pozna precej uspeh vztrajnega dela. Ali kakor povsod, tako so ovirali in razdirali organizacijo nepoklicani in nesposobni elementi tudi na Slovenskem. Dokler se tu ne očisti stranka do dobrega, bo v njeni organizaciji vedno nekaj nezdravega. Kaj bi bile že lahko Trbovlje, kaj Ljubljana, pa tudi Trst in Jesenice! Saj vidimo, kaj je Zagorje! Toliko ugodnih postojank, iz katerih se morajo in morejo cele pokrajine premrežiti z gosto organizacijo . . . Seveda je resnica, da nedostaje sposobnih ljudi, ki bi to delo, katero je najnapornejše v političnem življenju, izvrševali in organizacijo izdajali. Toda dovolite vprašanje: Ali je sedaj slabše ali boljše v tem oziru, nego je bilo pred volitvami? Mislim, da je sedaj veliko boljše; veliko bolje vemo, pri čem smo!

Vprašanje *osebja* socialnodemokratične stranke na Slovenskem je veljavno za nadaljnji razvoj stranke. Spomnimo se časov Železnikarja, Drogenika; ne pozabimo na Linhartu in Mlakarja! Malo imamo v tem oziru zgodovine; zato si jo zapomnimo tem bolje in učimo se iz nje!

O *industriji* na Slovenskem — kaj naj bi govoril? Imamo jo — in razmeroma dosti je imamo. Toda nimamo še mnogo *čistih proletarcev*. Kar je domačega delavstva — odkod je prišlo? Iz kmetov; poljedelski delavci so bili. In prav mnogo jih je po tovarnah, ki imajo še vedno kos zemlje, ki jo nazivljejo svojo last in posest. Dokler pa nimamo proletariziranih delavcev, tako dolgo ni čiste socialnodemokratične stranke. Navadno je šele drugi rod našega tovarniškega delavstva proletarski. S tem moramo računati. Ali — da se razumemo; iz tega, prosim, ne izvajajte napačne posledice, da socialna demo-

kracija proletarizira delavstvo; ne, ona zbira to delavstvo, ki ga je proletariziral kapitalizem, in hoče odstraniti z organizacijo možnost proletariziranja . . .

To premislite in preudarite — potem pogledajte število glasov, kaj jih je pridobila jugoslovanska socialna demokracija pri minolih državnozborskih volitvah! Ali morete trditi, da je bila ta stranka poražena? Ako bi bila ta stranka že imela kakšno politično posest, no, potem bi morali priznati, da je bila poražena. Takšno politično posest si naša socialna demokracija mora šele pridobiti. Pot sem označil v kratkih potezah. Težavna je in umorna in za desetletja je določena; ker pa se ji izogniti ne moremo, če hočemo naprej, jo moramo nastopiti; in zato je *upapolna!*

Dr. D.

Ali nimajo delavci domovine?

(Iz socialistične revije „Akademie“ l. 1905.)

„Očitajo komunistom, da hočejo odpraviti domovino in narodnost; *toda delavci nimajo domovine*. Ne more se jim vzeti, česar nimajo.“ Tako sta pisala Marx in Engels v „Komunističnem manifestu“, menda l. 1847. „Komunistični manifest“ je postal vogelni kamen socialistične propagande, torej je tudi nazor, da delavci nimajo domovine, celega pol stoletja tvoril teoretični kredo delavstva glede narodnosti in dežel. Ta nazor slišimo še danes, včasih s takim dostavkom: Pojdemo povsod, kjer se nam bo godilo bolje . . . Živeli bomo tam, kjer si bomo več zaslužili, kjer bomo imeli več svobode . . .

Taki nazori, propagirani pogosto z neko ostentativnostjo, in razumevani dobesedno in kategorično, so morali delavca privedi do neke ravnodušnosti glede lastne narodnosti in glede dežele, v kateri se je rodil, v kateri živi, in ki mu nalaga mnogo dolžnosti, pa daje le malo ali nič pravic. To ravnodušnost je še podpiralo razredno naziranje delavstva. Socialistični delavec je stresel raz se tesne, idealne vezi lastne narodnosti in rodne zemlje. Njegova rodbina v širokem smislu besede, s katero so ga spajale naravne vezi pripadnosti, interesov in stremljenj ni več bila raznoslojna, neenakopravna rodbina narodnosti, ampak delavski sloji vseh narodnosti, njegova „mila in draga“ domovina mu ni bil več določeni kos zemlje, na katerem biva njegova narodnost, ampak so mu bile „enako mile in drage“ vse dežele, kjer je bival človek, kjer so živeli delavci, boreči se za novi svet, „brez razlik mej, narodnosti, plemen“. Socialistični delavec je vsled tega preobratal v mišljenju in pojmovanju o vzajemnosti, skupnosti in stremljenju več ali manj zanikoval vse, kar so drugi označevali za narodno. Da, smatral je ta pojem za nazadnjaški, ki se je preživel in je socializmu zopern ali celo sovražen. On ni hotel poznati nobenih posebnih narodnostnih interesov, ampak je vedel le o interesih svojega razreda, o interesih socializma, novega sveta. Ni imel smisla za interese neke narodne celote, ki je družila v sebi toliko njegovih nasprotnikov, ni imel smisla za interese svoje dežele, kjer ni bilo nič njegovega

in kjer so mu nudili za njegovo delo morda še manj nego v tuji zemlji, katero so narodnjaki nazivali sovražno. Idol domovine, ki ga je obdajalo neko tajinstveno zagrinjalo svetosti, kakor vernemu katoličanu najsvetejši zakrament oltarja, je bil razbit.

Minilo je že več nego pol stoletja, odkar je bil izdan „Komunistični manifest“. Bržkone v vsakem narodu si je pridobilo socialistično delavstvo priimek brezdomovinskih izdajalcev. Ali vkljub temu si krči internacionalizem svojo pot in začenja prešinjati vse bistvo narodov: v umetnosti, literaturi, trgovini, obrti, politiki itd. itd. Prepadi, ki so nastali vsled različnosti narodnosti in vsled predsodkov, se zasipavajo. In čudo! *Pri vsem tem internacionalizovanju razmer in stikov raznih narodov se vrača narodnostno in domovinsko vprašanje iznova in iznova, se ne izgublja v internacionalizmu in postaja tupatam akutno celó v socializmu. Spoznava, da tudi pojem internacionalizma ni bil vedno in povsod jasen ter prav tolmačen in umevan.* Narodnostno in domovinsko vprašanje izziva danes v socializmu obširne diskusije in postaja čimdalje bolj akutno in problematično. Pol stoletja veljavno geslo: „Delavci nimajo domovine“ dandanašnji ni več tako enostavno.

Internacionalizem ni negacija narodnosti. Internacionalizem tudi ni toliko kot narodnostni indiferentizem. Indiferenten more biti posameznik ali posamezniki, ne morejo pa biti celi narodi, v kolikor tvorijo gotovo skupino prebivalstva, živečega na istem ozemlju, in v kolikor imajo voljo živeti kot narod. S tem je pa že tudi dana ekzistenca domovine in domovin, individualnih ali skupnih domov posameznih narodnosti. Ko bi internacionalizem bil negacija narodnosti in domovine, bi bilo treba pretvoriti človeštvo v eno samo „narodnost“, z enim samim jezikom, tem prvim in temeljnim zakonom narodnosti. In to eno samo narodnost in ta en sam jezik bi si morali narodi določiti in to sprejeti, ali pa bi se moralo razširiti in obveljaviti nasilno. Toda takih nazorov in ciljev ni izrekel noben internacionalizem ali socializem. Nasprotno, socializem priznava pravice narodov, in v prvi vrsti pravico vsakega naroda do življenja. In kakor posameznik tako mora tudi narod, ako hoče živeti, bojevati legitimni boj za življenje. Narod torej ne more biti narodnostno-indiferenten, kajti to bi pomenilo brezpogojno absorbiranje od drugega naroda, ki živi poleg njega. Če se kaže kak narod res indiferentnega, ni to znamenje plemenitega internacionalizma, ampak znak narodne slabosti, *manjše kulture*, narodnostne smrti, je to molčeča izjava, da sprejema ta narod drugo narodnost, ne pa da sprejema internacionalizem; kajti internacionalizem so le vzajemni odnošaji in razmere med narodi, ne pa kaka nova individualna bitja človeštva. Nihče ne bo trdil o Slovaki, da so internacionalni, ko sprejemljejo madjarizacijo. Slovaki dokazujejo s tem le, da so nekulturni. V letih šestdesetih ni proglasil Lassalle Čehov za „internacionalen narod“, ampak za nekulturen narod, ki se ni znal ubraniti kulturnejšemu nemštvu in ki mora kot nekulturen in torej za boj nezmožen narod poginiti, ki mora biti absorbiran od naroda nemškega, zrelejšega in — po njegovih nazorih — za življenje sposobnejšega. Enako sta sodila tudi Marx in Engels. Nista proslavljala češkega „inter-

nacionalizma“, ampak sta smatrala češki narod za mrliča, ki je v zadnjih zdihljajih in ki ga je treba v interesu napredka človeštva do konca pobiti, ker ne zna in ne more živeti . . .

(Dalje sledi.)

Gospodarsko življenje naših dedov v zadnjih stoletjih.

Spisal dr. Iv. Merhar.

(Nadaljevanje.)

Glavni vir, iz katerega je črpal slovenski človek sredstva za življenje, je bilo po veliki večini na našem ozemlju — poljedelstvo. To velja zlasti o veliki večini slovenskega Korotana, Štajerske, Primorske in Kranjske. Ponekod je zavzemala poleg njega važno mesto vinoreja (Štajersko, Dolenjsko, južno Primorsko z Istro), drugje pa je bilo vinarstvo na prvem mestu. Tudi sadjereja bi bila omeniti, ki je marsikaj prispevala za kmetско in gosposko mizo, a nosila tudi gotove dohodke iz izkupička. Po južnih krajih so bile večje važnosti nego danes tudi oljke, zlasti za Istro. Živinoreja v obče ni bila na visoki stopinji, a bilo je tudi izjem, saj vemo, da je bila živahna trgovina z govedi na Benečansko. Na Gorenjskem so redili že pred stoletji močnejšo pasmo konj, s katerimi je bila tudi živahna trgovina na Italijansko. Kraške konje so cenili radi njihove vztrajnosti in trpežnosti in baš te živali so oskrbovale precej živahen promet med primorskimi in severnejšimi kraji; to so bili takozvani tovarni konji, o kojih bom še pozneje govoril. Reja ovac je bila svoje dni neprimerno bolj razširjena nego danes in to posebno po kraških, pa tudi po planinskih tleh. Taka živinoreja se hvalno omenja zlasti pri Uskokih na Gorjancih, kjer je imel en gospodar do dvesto glav. Takozvani vlaški ali uskoški pastirji, ki so igrali tako nenavadno ulogo med slovanskimi plemeni na Balkanu, so gonili svoje črede tudi v naše kraje in nekatere vasi po tržaški okolici, po Istri in zlasti po Čičariji so pač naselbine omenjenih potujočih pastirjev. Da so pridelki te živinoreje nudili celo vrsto predmetov stari trgovini, to se samo ob sebi razume. Neka slovanska posebnost in dedščina iz praslovanske dobe je čebeloreja, o kateri Valvasor zopet obširnejše poroča; tudi taki pridelki so prinašali precej dohodkov starim Slovencem.

Ker pa našim dedom kmetijstvo s strokami, ki so tesno združene z njim, niso nudile zadostnih sredstev za življenje in ker so bile slovenske dežele po svoji naravi in legi pripravne za vsakojake druge posle, od katerih se je dalo kaj prislužiti, zato so se Slovenci že zgodaj lotili tudi obrti in industrije, pa tudi trgovskih poslov niso zanemarjali, dasi so opravljali vse to — rekel bi — zopet le v imenu in v službi premetenih tujcev, ki so si znali osvojiti i prirodne zaklade v deželi i živo delavsko moč njenih prebivalcev. Zato lahko rečemo, da je bila vsa večja industrija in potemtakem tudi vsa velika trgovina v rokah

laških in nemških priseljencev, ki sicer niso nasprotovali slovenskemu kmetu, ker je bil Slovenec, pač pa ga izrabljali zaradi njegove zaostalosti in družabne brezpravnosti. Omeniti treba, da niso bili n. pr. znameniti idrijski in gorenjski rudniki nikoli v domačih rokah, da, niti za navadni rudarski poklic prvotno Slovenci niso imeli dosti smisla, zato so prihajali v deželo številni nemški rudarji. Pri železarstvu so prihajali slovenski ljudje bolj v poštev, a to zopet le v tistih strokah, kjer so se izdelovali drobnejši predmeti, kjer se je torej bližala industrija že domači obrti; v tem pogledu treba zlasti imenovati Kropo, Kamno gorico, Železnike, deloma tudi Tržič in okolico. Kar se tiče rokodelstva, je seveda slovenski kmet izdeloval predmete za domačo rabo sam, po mestih pa, kjer je rokodelski stan prišel do vpliva in gotovega blagostanja, tam se je slovenski človek rad klanjal tujim vzorom, in res so bili razni rokodelski cehi po naših mestih urejeni skoraj vseskozi po nemškem kopitu. Skoraj popolnoma nedotaknjene od tujih vplivov so ostale pri nas le tiste oblike obrti, ki so se gojile na kmetih od celih vasij in pokrajin, to torej, kar tudi danes še imenujemo domačo obrt.

Ta obrt je vselej le postranski posel in se vrši ob prostih urah ali ob pozimskem času od vseh članov družine; vselej je ta industrija tudi odvisna od krajevnih razmer, od surovin, ki jih v obilni meri nudi narava. V krajih torej, kjer je dovolj gozdov, se bo razvila lesna obrt v raznih oblikah, kjer je zemlja glinasta, tam bo nastalo lončarstvo, kjer rodi polje obilo lanu in konoplje, tam utegne nastati tkalska obrt itd. Naši kraji so imeli v šestnajstem in poznejših stoletjih seveda še toliko gozdov, da bi bila povsod lahko nastala lesna obrt, ali ker je za to treba nekake višje sile, ki mora človeka k marljivejšemu gibanju rok, zato je postala taka obrt le tam, kjer je bilo poljedelstvo pičlo in tudi drugih dohodkov ni bilo. Ako se omejim na Kranjsko v starem obsegu, se nam poroča zlasti o treh središčih lesne domače obrti in sicer na Kočevskem, v Ribniški dolini in v blejski okolici (prim. Valvasor II., str. 210, 211, 214, 218, 219, 224, 237, 240), ali tudi v selški dolini in pri liburnijskih ali vzhodnih Istrijanih slišimo o takih izdelkih že v sedemnajstem stoletju (286, 291). Izdelki so bili pač podobni današnjim, kajti vsaka domača obrt je izredno konservativna, dasi se dandanes seveda dela že ličneje in je tu in tam opaziti celo vpliv strokovne šole. Tudi kar se tiče razsežnosti, treba poudarjati, da se je ta obrt v teku dveh stoletjih dalje razvijala; Valvasor n. pr. nič ne omenja, da bi se kmetje okoli Velikih Lašč, severno od Ribniške doline, pečali z izdelovanjem lesnih predmetov, dandanes pa je tam ta obrt precej razširjena. Istotako nahajamo dandanes to obrt okoli Loža, v Logatcu, v Ljubljani in v nekaterih delih sodnijskih okrajev Idrija in Kranj (Murnik v Exnerjevi knjigi „Hausindustrie in Österreich“, Dunaj 1890, str. 22—47).

Tudi o pletarstvu Valvasor nič ne poroča, iz česar seveda ne smemo sklepati, da bi bila v njegovi dobi ta panoga obrti docela neznana, pač pa treba priznati, da je tudi tu opaziti precejšen napredek.

Druga vrsta domače industrije je izdelovanje žimnatih sit (brez lesenih obodov), ki je v sedemnajstem stoletju posebno cvetela na Sorškem polju, t. j. med Kranjem in Škofjo Loko; posebno sta se v tem oziru odlikovali vasi Bitne (II., str. 117) in Pevna (II., str. 123). Splošno se priznava, da je ta vrsta domače obrti najbrže tujega izvora, ali eni mislijo na laške, drugi na nemške dežele; na vsak način treba upoštevati, da so bili v imenovanem kraju (zlasti v Bitnah) naseljeni nemški kolonisti brizinških škofov, ki so jih bili poslali na svoja posestva že v drugi polovici trinajstega stoletja; potemtakem bi segala ta obrt že v trinajsto stoletje. — Nekaj podobno tej obrti je posel Terzincev in Jehovcev (II., 125, 120), ki so se pečali z izdelovanjem žimnatih blazin in podobnih predmetov; razen tega so se pletle tu mreže za ribjo in račjo lov, a prebivalci teh krajev so izdelovali tudi druge predmete, potrebne za to obrt (trnke itd.). Te vrste obrti so znane še dandanes v imenovanih krajih, zlasti pa se v Kranju, Stražišču in okolici natke mnogo žimnatih sit, ki tvorijo z obodi, ki se izdelujejo navadno drugod po deželi, važen predmet slovenske trgovine, da, razpošiljajo se celo v inozemstvo. Seveda je dandanes ta domača obrt spojena s pravo tovarniško produkcijo, kajti če bi tega ne bilo, bi bila obrt tudi tu gotovo že propala ali vsaj jako nazadovala.

Dalje s'edi.

P r e g l e d.

Socializem.

Socialistična zmaga. Splošna in enaka volilna pravica je prinesla avstrijski socialni demokraciji zmago, ki je nihče ni pričakoval. In odkrito bodi povedano: tudi socialni demokratje ne. Za politično in gospodarsko življenje v Avstriji je to velikega pomena, dasi bi bilo danes prenačljeno pričakovati naglih izprememb. Pomen te zmage tiči v tem, da bodo dosedanji brezplodni narodnostni boji izginili iz parlamentarnega površja in da postane novi avstrijski parlament torišče kulturnih in gospodarskih bojev.

Najmočnejša avstrijska stranka je socialnodemokratična. V njenem parlamentarnem klubu bodo zastopane vse narodnosti — razen Slovencev. V tem dogodku se kaže, kako zaostali smo Slovenci v kulturnem in gospodarskem življenju za drugimi avstrijskimi narodi. Posebno z *narodnega* stališča bi se to žalostno dejstvo lahko objokavalo. Pa ni treba. Vsakdo živi tako, kakor zasluži.

Brezdvomno je, da se je pokazal pri ravnokar dovršenih volitvah veliki napredek slovenske socialne demokracije. Saj je bilo za njene kandidate oddanih nad 13.000 glasov, kar je gotovo lepo število, če se upošteva agrarni značaj slovenskega naroda in pa neznatna zgodovina slovenskega socializma. Prikriti pa ni treba tudi še drugega dejstva. Noben avstrijski narod nima tako izborna

organizovane klerikalne stranke kakor Slovenci. Naša klerikalna stranka se glede svoje organizacije lahko meri z nemškim centrom. Njena glavna moč temelji v administraciji. Pri zadnjih volitvah se je pokazalo jasno, da je organizacija slovenske socialne demokracije šibka in njena administracija pomanjkljiva. Nobeno jadicovanje nad tem, da edino Slovenci ne bodo imeli zastopnika v največjem socialističnem parlamentarnem klubu sveta, nič ne pomaga. Smešno je. Edino *poglobljena socialistična zavest* in pa *podrobno* socialistično organizovano, neprestano in neupogljivo delo more privedi tudi slovenski socializem do pozitivnih uspehov.

As.

Razno.

Dr. Jos. Tominšek: Jos. Stritar. Analiza njegovega življenja in delovanja. Ljubljana 1906. Ponatis iz „Ljubljanskega Zvona“ 1906.

Od kritika se v prvi vrsti zahteva neka izvanredna dovzetnost. Kakor pesnik v življenju mora kritik v umotvorih videti več nego navaden človek. Drugič mora kritik imeti dar pregnantnega izražanja, ali kar je isto — temperament. Gostobesedno govorjenje v oceni ovaja diletanta ali pa — izvršujočega umetnika, a nikdar kritika, ki je poklican, da vstvarja pojme, ne pa razpoloženja in slike. Ocenjujočih diletantov imamo mi vse polno, umetnik v kritiki je Stritar, morebiti celo večji nego v poetičnih svojih spisih. Dalje mora odlikovati kritika neka prav posebna ljubezen do abstrahiranja, do sintetične resnice, ki se dviga iz ocenjevanih del. Kritik mora imeti odvažnost in največji pogum analize ter abstraktnega poobčevanja. Znati mora pristopiti k predmetu in vloviti tipične črte umotvora. *Razpolagati mora kritik z nagnjenjem in silo razumeti individualnost umetnika kot takega in ono zvezo, v kateri je poslednji z razvojem človeštva.* Postopati mora obenem kot historik in čisti estetik. To dela, kadar enako upošteva vsebino in obliko. V vsebini je zavzel umetnik svoje stališče k sodobni zgodovini kulture, v obliki so dobile izraz njegove čisto umetniške potence, njegova sila in njegov način upodabljanja.

Ko je kritik opredelil umetnikovo vsebino in formo, idejo in obliko, *mora pomeriti* eno kakor drugo ob vsebino in formo *drugih umetnikov* domače literature in konstatirati, v koliko je umetnik razširil pojme vsebine in oblike v svojem narodu. Pomeriti pa ju mora tudi ob isti količini v delih umetnikov svetovne literature, da se tako določi mesto, ki ga zavzema ta ali ona literatura v splošno človeški prosveti. Tu pride do svoje veljave primerjajoče zgodovinsko raziskovanje o medsebojnem vplivu različnih slovstev.

Vseh teh lastnosti naša sodobna kritika nima. Da jih nima, pa sta krivi dve slabi, med seboj ekstremno nasprotni metodi, ki vodita našo današnjo kritiko. Te dve metodi sta: *samovoljni subjektivizem in sterilni objektivizem.* — Samovoljna subjektivna in povrhu še dogmatična je naša katoliška kritika. Glavna njena lastnost obstoji v tem, da nikoli ne poizkuša stopiti v umetnikovo bližino — izjemo delajo njeni ožji pristaši v politiki in svetovnem nazoru — objeti z ljubeznijo in resnobo umetnikovo dušo in jo *razumeti*; to se pravi

psihološko razložiti iz njenih pogojev in primeriti talent s talentom in talenti, z bližnjimi in daljnimi. Zato ta kritika nima nobene splošne veljave. Ekskluzivna je in velja samo za dotičnega kritika, oziroma za njegove ožje pristaše in ne karakterizira nikogar, razen — kritika samega.

Sterilno objektivistično kritiko imenujem ono, ki svojim čitateljem samo *prebava* posamezne umotvore iz cele dobe. Od pojava do pojava gre in ga s svojimi besedami pripoveduje. Material reproducira, mesto da bi kovala iz njega pojme. V svojo snov zaverovana drsi po vrhu, se ne vzre nikoli v idejno ozračje, ne gleda posebno daleč ne nazaj ne naprej in zlasti ne okrog sebe na druge njive, da bi primerjala. Med brazdami, ki jih reže preplitvo, ne ugledaš nikdar zvez, ki vežejo rastlinske korene ene njive med seboj in s koreni rastlin sosednjih njiv. Odtod pride, da imamo mi v svoji literaturi že Klopstocka, Lessinga, Heineja in ne vem še katero veličino, nimamo pa niti pojma, kakšno mesto zavzema naše slovstvo v svetovni literaturi. V svoji provincialni zaprtosti menimo, da stojimo s svojimi pisatelji na bogve katerem klinu svetovne kulture. Ko sem jaz po svoji skromni moči in vednosti poizkušal predlansko leto v „Österreichische Rundschau“ z malo širšega, rekel bi evropskega stališča tak-sirati našo literaturo, me je urednik „Dom in Sveta“ brž zatožil pred narodom slovenskim, da gledam na naše slovstvo „od zgoraj dol“. In ker marsikateri naš pisatelj, ki bi imel manj ali bolj važno besedo, ako bi bili „med seboj“, v mojem pregledu ni bil imenovan, zgolj zató (govorim odkrito!), ker ne sega do stališča, s katerega sem hotel govoriti svetovni publiki, — zato mi je sponesel „Slovenec“, da polovice slovenske literature — ne poznam! Oni, ki niso bili imenovani, pa so bili razžaljeni. Vseh teh slovenskih malenkosti bi ne pravil tu, ako bi ne bil uverjen, da spadajo v album slovenske kritike . . .

Toda za sedaj dovolj o tem! Govoriti mi je o dr. Tominškovi „Analizi Stritarjevega življenja in delovanja“.

Kadar piše dr. Tominšek zgodovinsko-kritične razprave, piše najbrž sproti in se približuje za las k poslednji gori omenjeni kategoriji naše kritike. V ocenah tekoče literature stoji bliže k prvi. In zanimivo je, da je kot subjektivist veliko bolj simpatičen, nego kot objektivist. Posebno zanesljiv seveda tudi tu ni, kakor noben subjektivist, zato pa je zanimiv. Njegova glavna vrlina pri tekočih ocenah je temperamentna dovzetnost, nekaj prirojen instinkt, ki mu narekuje v pero pogosto presenetljive točne opazke. Tu je dr. Tominškova kritika polna svetlih iskric, ki človeka razživé. Njegov duh se mi zdi kakor nekakšno prirodno zrcalo, razdrobljeno v tisočere koščke. Odraža zanimive točke in budi misli in občutke. Ne odraža pa celotnih slik in ne budi, oziroma ne stavi pred dušne oči čitateljev: *problemov*, niti vsebinskih, niti formalnih, to se pravi: niti idejnofilozofskih, niti estetičnih. Ta nedostatek se ne občuti tako zelo v dr. Tominškovih ocenah naše dnevne literature, kakor v njegovih literarno-zgodovinskih razpravah. Tu je razbito zrcalo njegovega duha, ki je sicer polno reflektujočih, od prirojenega instinkta osvetljenih koščkov, čisto brez moči,

vsled česar ne podava celotnih slik, idejnih projekcij konkretnega materiala, ampak razvija ob kratkem pred očmi material sam! Razprave postajajo bio- in bibliografije. Dr. Tominšek gre skozi dobe in ne vidi nič več, nego bi videl vsak boljši lajik, ki bi prečital vse letnike „Novic“, „Ljubljanskega Zvona“ in vse Stritarjeve „Zbrane spise“. Vse je grajeno prelaksno in prenašlo, zato ni sorazmernosti in ni akcentov na odgovarjajočih mestih. Ko človek čita tri najdaljše literarno-zgodovinske razprave dr. Tominškove v „Zvonu“ in pozna njegove kratke poteze v istem listu (zlasti v prejšnjih letih!), obžaluje, da ta marljivi mož, ki ima brezdvomno kritičen instinkt, tako hiti pisati, da si do danes ni utegnil ustvariti (da se tako izrazim) širokega, celotnega, sistematično izbrušenega duševnega reflektorja, ki bi na blizu in *daleč* osvetljeval dr. Tominšku tako ljube literarne pojave in povzročal, da bi vstajali v njega svitu pred očmi njegovih čitateljev: *problemi* in markantno včrtane postave umetnikov in bi se jasno razločile *distance* med njimi. Tako pa se mora reči, da dr. Tominšek skrbi bolj za umetniško vzgojo svojih čitateljev nego svojo. Zanašajoč se na svoj instinkt, je zamudil napraviti iz sebe filozofsko izšolano kritično individualnost. In kjer te ni, tam ni enote, ni pojmov, ni ideje. Material sam, tako ali tako zgrupiran, je bolj ali manj mrtev, in opazke prirojenega okusa so pač samo opazke, nezvezane in drobne. Močan, širok in vsestransko izbistren in siguren človeški „jaz“ je, ki dela iz kritika šele kritika. In kar je zlasti važno: kritik mora poprej v sebi veliko delati in zidati, da more potem graditi na drugih. Jaz stavim dr. Tominška med našimi kritiki tako visoko, da mislim, da mi ne bo zameril, ako mu priporočam, naj se zbere v svojem duhu in se naj ne razmetava. Naj mi tudi ne zameri, ako mu pokličem v spomin naslednji stavek mladega poljskega kritika St. Brzozowskega: „Jest to przesad, że krytyk może sadić o wszystkim, a być niczem.“ (Współczesna krytyka literacka w Polsce. Kraków 1907. str. 135.)

Dr. Tominškov spis o Stritarju podaja spretno sestavljene dogodljaje in dejanja iz Stritarjevega življenja in delovanja. A kritičnih definicij bo našel slovenski slovstveni zgodovinar v tem samospisu kaj malo. Spis je skozinskozi panegiričen, ker je prigoden, slavnosten. Superlativi stoje v njem, kjer bi pozitivni popolnoma zadostovali. Opravičujejo in olepšujejo se stvari, ki bi se morale konstatirati, ne pa zagovarjati in izgovarjati, n. pr. Stritarjeva neizvirnost. Vsa luč pada na slavljenca, in v senci stoje njegovi vrstniki. Zlasti Levstiku se godi krivica. *Levstik stoji kot pesnik* po svoji samorasli sili, po individualni svoji noti *visoko nad Stritarjem*. Tudi njegova kritika naših jezikovnih, estetičnih in nacionalnopolitičnih pojmov je velepomembna. Uspehov je dosegel seveda Stritar več nego Levstik, a ne zato, ker je bil silnejši in originalnejši, ampak zato, ker je bil elastičnejši in primernejši tedanjim našim razmeram.

Vrhutega je Stritar *rojen pedagog*, a Levstik samozavesten diktator, kakor so samozavestni geniji, ki tarejo vse zapreke, ali pa njih starejo razmere. Levstika je strl njegov čas in napravil iz njega patološko prikazen. V Stritarju ni bilo

kaj streti, ker je bil sam vosek, ker je bil dobrodušen učitelj, ki pri vsej razposajenosti učencev ne obupa, dobro vedoč, da lepi učni načrt, ki si ga je sestavil, ne more ostati brez uspehov.

A ta črta spada že v psihološki portret Stritarjevega duha in tega pogrešam popolnoma v dr. Tominškovem spisu. Škoda. Marsikaj bi se bilo potem drugače glasilo. Zlasti bi dobil drugo razlago oni od drja. Tominška tako slavljeni Stritarjev idealizem. Stritar namreč ni nikakšen idealist v filozofskem pomenu te besede. Najboljši izraz, ki Stritarja karakterizira do dna, je *naivni teoretizem*, navdušenje za neke gotove, od pisatelja za dobre spoznane *vzorke* in *gotove sheme*. Torej prava sigurno po pravilih stopajoča *pedagogika*. Ta pa je direktno nasprotna svobodni, nikomur drugemu, kakor notranjemu imperativu pokorni poeziji. Kaj pa je idealizem? Idealizem označuje filozofsko strukturo duha, soglasujočo kaotične konkretnosti v sferah abstrakcije v podobi harmoničnih, idealnih likov. A pri Stritarju zastoj iščeš zmisla za ideološko delo. Tudi njegov Schopenhauerianizem bo treba revidirati. Jaz slutim v Stritarju tihega aktivnega pristaša Büchnereja in Moleschotta . . .

Dajmo Stritarju, kar je res Stritarjevega: proglasimo ga za našega največjega *literarnega pedagoga*, in ta luč ga bo osvetlila vsega, da ne bo nič nejasnega na njem. Dobili bomo pravo sodbo o njem kot *pesniku*. Kot takega ga je njegova doba jako precenjevala in sugerirala celó njemu samemu višje mnenje, nego ga je imel prvotno sam o svojem pesniškem talentu. Stritarjeve pesmi, porojene iz lastne iniciative, iz spontanega notranjega ognja, so danes blede in vele. Svojo silo so ohranile samo njegove polemične pesmi, oni karajoči ogorčeni in res temperamentni ukori učitelja, ki ga je pripravila objestna mladež v sveto jezo. Najboljši Stritarjevi verzi so brezdvomno „Dunajski soneti“. Mladi Stritar se je dobro poznal, zato je v prvih letih o svojem pesniškem delovanju nekočkrat govoril z Juvenalovimi besedami: „si natura negat, facit indignatio versus.“

Jaz poznam Stritarjevo ribniško dobrodušno šegavost in vkljub temu sem prepričan, da je tudi mnogo Stritarjeve naivne odkritosrčnosti v naslednjih besedah, ki jih čitam v Stritarjevih „Literarnih pogovorih“ IX. (Dun. Zvon, 1870. str. 191): „Da se dadé pesmi pisati čisto brez tega pripomočka (apostrofa), temu imamo sijajni izgled, kakoršnega nema nobena nova literatura! Ta nova prikazen je zagledala lani na Dunaji beli dan. Šest in osemdeset pesmi a niti enega apostrofa! Čudno so gledali ljudje, ko so prišle te „pesmi“ na svitlo. Nijso vedeli, kaj bi z njimi začeli, v kateri predal bi jih vteknili! Kaj je hotel pisalec? Eni so dejali, da nema ideala, drugi, da je karikiral Heineja in Prešerna (!), tretji se je oglasil: to je poetična igrača; četrti: prazne fraze! Nikdo nij prišel pravemu namenu na sled. Moj prijatelj, ki je bil uganko med svet poslal, on se je smijal. „Zvonovi“ čitatelji mi bodo morebiti hvalo vedeli, če jim podam ključ do te skrivnosti. Prepirali smo se nekđaj o naši poeziji. Nekdo terdi, da je pri naših poetih že skoraj več apostrofov nego samoglasnikov, drug zaverne, da se jih nij

mogoče ogibati. Na to udari moj prijatelj Boris Mirán ob mizo ter izreče, da se dadé cele knjige pesmij spisati brez apostrofa. Ko so dejali vsi, da to nij še nikoli bilo, niti ne bode, zaveže se, da hoče sam to storiti. Kakor je rekel, tako je storil. V kratkem časi je bila knjiga gotova. Imenovati jih je hotel: „pesmi brez apostrofa“, in postaviti jim na čelo Juvenalov heksameter: „si natura negat, facit indignatio versus“. Čitatelj se uči iz te zgodbe dveh stvari: prvič, kako čudno se časi pesmi delajo, drugič, da se pesmi dadé pisati — brez apostrofa.“

Stritar si je že jako zgodaj izvanredno izvežbal svoj okus na klasičnih vzornikih velikih literatur, s tem se njegov poetični dar ni prav nič povečal, ampak samo njegov pedagoški zmisel. In ko je videl, kako nizko stoji pesem njegove dobe, prijel je sam za liro in začel pisati jezikovne in tehniške *vzorke*. Takratna revna, na intimnem čuvstvu tako ubožna, v besedo zaljubljena taborska mladoslovenska doba pa je te vzorce proglasila za — poezijo. Šoli še ne odrasla Mladoslovenska je zamenjala učitelja s pesnikom.

Čim smo dali Stritarju njegovo pravo mesto nazaj, čim smo ga prestavili s Parnasa v šolo, postane nam jasen on in njegovo delo. Govorili ne bomo več o Stritarju kot *estetiku*, ampak o literarnem učitelju, ki je naše očete učil poetike.

In res bi zastoj iskali v Stritarjevih spisih razprav in raziskovanj o kardinalnih vprašanjih, o bistvu estetike. Estetika je del filozofije, Stritar pa ni nikdar kazal nagnenja in veselja do sistematičnega filozofskega mišljenja. Ko bi iz njegovih pesmi ne vedeli, da on ni pesnik, ampak učitelj, bi to spoznali iz njegovih literarnih pogovorov. Kaj je bistvo in namen literarne umetnosti po Stritarjevih besedah? „Ta namen je trojen: Izobraževati, razvijati in bogatiti nam jezik, da se mu ne bode moglo očitati siromaštvo, okornost in surovost; hraniti in braniti nam narodnost, katere si ne moremo misliti brez materinega jezika, in slednjič, a ne v zadnji vrsti, izobraževati, povzdigovati in blažiti narod, prosto ljudstvo isto tako kakor omikane stanove.“ Vse to so narodnopedagoški, ne pa estetični nazori.

Ako hočemo priti do kritičnih pojmov o Stritarju, bo vsekakor treba pisati drugo „analizo“ Stritarja, dr. Tominškova nam ga ni izbistrila. Pri tem bo treba po mojem mnenju postopati po takih ali enakih navodilih, kakor sem jih poizkušal fiksirati v začetku te ocene:

1.) Posvetiti bo treba v individualnost pisateljevo, v naravo njegovega duha in prirojenih zmožnosti. In prišlo se bo po mojem mnenju do zanimivega pojava v naši književnosti: do onega *naivnega* Stritarja, za katerega na zemlji ekzistira neka idealna, dovršena dobrota zase in neka nadnaravna, „čista“ hudobnost zase. Naravne pomešanosti teh dveh principov zanj ni in ni neposrednega, pisanega življenja, sestavljenega iz luči in teme istočasno.

2.) Potem bo treba zasledovati njegov *razvitek*. In prišlo se bo — po moji misli — do zaključka, da je Stritar zato tako pozno vstopil v našo literaturo (s tridesetim letom) in da se zato ni družil s svojimi vrstniki „Vajevci“, ker ni bilo v njem kipečega, impulzivnega umetniškega daru, ki bi delal iz neodoljive potrebe izražanja. Zakaj Stritar je ljubil in imel bolj pred očmi *gotove* vzorce, neko

onokraj poizkusov ležečo tujo dovršenost, nego svoje in tedanje slovenske literature osnutke, začetke in poizkuse. Tu se bodo potem kakor sami od sebe umevni odgrnili tuji vplivi na Stritarja, iz katerih obstoji ves in cel. Pokazala se bo njegova *načitanost* in njegov magični vpliv, ki ga je imel na svoje literarno manj izobražene vrstnike. Razumelo se bo, kako je mogel n. pr. vseučiliščnik Fr. Levec dne 4. decembra 1867 z Dunaja pisati svojemu prijatelju gimnazijcu Janku Kersniku: „(Naše literarno društvo) ima samo pet udov, ti so: Stritar, Jurčič, Celestin, Jože (ne Viljem, astronom) Ogrinec — und meine Wenigkeit. Čudil se boš morda temu ter me nevoljno vprašal: kaj ne zna nihče drugi izmed dunajskih Slovencev pisati kot vas pet? Jaz ti na to ne vem drugega odgovoriti kakor: da je Stritar tako hotel. Njegovim besedam pa bolj verujem kot Mojzeso-ovemu Pentateuchu. Ta človek je zlatega denarja vreden; pozna vse literature na svetu, ima estetiko popolnoma v glavi in vrh tega veliko zdrave pameti, bistrega uma, čutečega srca in neko posebno moč jezika. Umetnik je od nog do glave. Ko bi se tukaj nič drugega ne naučil, kakor kar od njega slišim, vedno bi moral vsodi hvaležen biti, da me je na Dunaj pripeljala. Shajamo se vsako drugo nedeljo pri Celestinu; vsaki čita, kar je med tem časom spisal in potem sodimo sestavek. Janežiču smo pisali, da se mu zavežemo za vsaki Glasnikov list poslati mu dosti gradiva, če se tudi on nam zaveže, da ne bode nobenega sestavka vzel v Gl., ki bi ga mi prej ne prereščetali. Tako misli Stritar Gl. malo izčistiti ter s časom dober, bolj liberalen list napraviti iz njega.“

Iz tega, kar bi se v prvi točki glede Stritarjeve individualnosti odkrilo, bi postalo potem jasno, zakaj je Stritarja popolnoma vzel v svojo oblast evropski sentimentalizem, ki izhaja iz Rousseaua, Chateaubrianda, Goldsmitha in Goetheja (Wertherjeve dobe). Ta sentimentalizem je bil že za časa Stritarja v drugih slovstvih povsem premagano stališče. Mi smo ga s Stritarjem preživeli pol stoletja po njega razcvetu zato, ker je bil najbolj dokončan vzorec in zato najbolj vabljiiv za Stritarja, tako dovzetnega za dovršene procese. Vrhutega je odgovarjal Stritarjevi prirojeni naivni mehkobi.

Oni dan mi je rekel Stritar v osebnem pogovoru, da mu v dr. Tominškovem spisu najbolj ugaja trditev, da je bil Stritar vedno celota in si je ostajal vedno enak (dr. Tominšek govori na str. 11 o „simfoniji, harmoniji“ Stritarjevi in jo stavi nasproti Prešernovi „disharmoniji“!). Izpreminjal se je Stritar res malo. A to je za človeka, ki ve, da leži glavni pomen človeškega dejanja in nehanja v neprestanem gibanju, prej graja nego pohvala. Pohvala leži kvečjemu v tem, ako se more o kakem možu reči, da je že jako rano došel do nekakih celotnih pogledov na svet, da je bil že jako zgodaj zmožen vzprejemati vase dovršene vzore. Vendar cenim jaz veliko višje mladega moža, čigar mladost je polna živahnih peripetij, padanj in vstajanj, ker tak človek kaže kipečo življensko živost in ostane vedno v neposredni bližini življenja, se ne zapre v vzorce in sheme — bodisi še tako lepe in visoke. Tak človek vse *razume*, kar prinaša življenje s seboj. Oni pa postane kmalu tujec svoje lastne dobe. Najboljši primer za to

nam je drugi sijajni duh slovenski — Kopitar. Kdor pozna mladega Kopitarja in ve, s kakšnim ostrim umom izbira v zgodnji mladosti najboljše vzornike v svojo duševno družbo, in kako zrel je zato že jako rano, ta mora obžalovati starega Kopitarja, onega strastnega nasprotnika „Čebelice“, ki nima nobenega pojma za pojave nove dobe. Kopitarju podoben je Stritar s tem razločkom, da nima Kopitarjevega pogumnega, samozavestno-brezobzirnega duha, da bi naravnost priznal svojo zastarelost. Stritar ne razume Zolovega naturalizma, ki se je razvil čisto organsko in imel v svojem času svojo zgodovinsko upravičenost, in ga odklanja, istotako bi moral odkloniti Goyekarjev naturalizem. A za to je premehak, preobziren, premalo konsekventen in — lavira. Saj se spominjamo, kako so se v devetdesetih letih sklicevali „mlado-“ in „starostrujarji“ na Stritarja! Še manj pa razume Stritar pri nas za naturalizmom nastopivšo „moderno“, a ne nastopi zoper njo nikjer izrečno, ampak se umakne na polje, ki je pri nas žalibog kritično še vedno nevtravno, — v mladinsko slovstvo, kjer more nemoten pisati v zmislu svojega pedagogizma.

Stritar se ni izpreminjal, ker se ni razvijal, ampak je baziral na gotovih, za njegovo prvo dobo izvanredno dovršenih in lepih vzorcih. Razvijala pa se je naša literarna umetnost in pričela puščati čisto naravno Stritarja za seboj. Dr. Tominšek pozna v svojem spisu samo tendenčno katoliško kritiko o Stritarju. Ne vem, ali mu ni nič znano o kritiki, ki jo je vršila naša svobodna razvijajoča se literatura nad Stritarjem. V javnost seveda mnogo te kritike ni prišlo, ker prave odkrite kritike naš glavni list „Zvon“ iz oportunisti ni nikdar imel. A nekatere stvari so vendar znane. Stritar sam pripoveduje v svojih spominih na Jurčiča, da ga ta ni povabil k sodelovanju, ko je bil začel l. 1869 v Mariboru izdajati, oziroma nadaljevati „Slovenski Glasnik“. Istotako je znano, da leta 1881 ni bilo Stritarja med sotrudniki „Ljubljanskega Zvona“. Stritar sam mi je rekel, da so se bili v zadnjih letih „Dunajskega Zvona“ zarotili ljubljanski literatje, da ne pišejo več v njegov list. Zato ni hotel pristopiti k „Ljubljanskemu Zvonu“. O tem je vedel in pisal tudi dr. Mahnič. Ker so te stvari važne za zgodovino tihe slovenske kritike, mislim, da se danes ne bo smatralo več za indiskretnost, ako objavim nekaj korespondence o tem. Sicer se bodo pisale dalje take nekritične literarno-zgodovinske razprave, kakor je dr. Tominškova.

Mlademu „Ljubljanskemu Zvonu“ po smrti Jurčičevi ni šlo dobro. Zato je pisal urednik Levec dné 25. avgusta 1881 sotrudniku in solastniku Kersniku: „Veš, kaj sem začel tudi misliti. Ali bi ne bilo dobro, da bi se spet enkrat *Stritarja* spomnili ter ga v sodelovanje povabili? Jaz tega ne morem storiti. A ti si *anima candida* ter poleg tega zvit lisjak — diplomat. Pomisli, pomisli, če bi se dalo kaj storiti. Stritar pesni, dramatične prizore in kratke povesti kar iz rokava stresa. Velik dobiček bil bi, ako bi ga mogli za take malosti pridobiti. Saj spisi te vrste so občinstvu vedno ugajali, jezilo je ljudi samo to, kar je v svojih pogovorih in v uredniškem delu Zvonovem čenčal in solznodolinil.“

Na Novega leta dan 1882 je Levec zopet pisal Kersniku: „Summa summarum: *Piši nemudoma Stritarju ter ponudi mu solastništvo „Ljubljanskega Zvona“!* — Hvala Bogu! Imamo ga! Ako Stritar piše *tako* pismo, potem mu je stvar resna. Da se on, ki mi je lani tako s *prestola* doli odgovoril, tako poniža, tega ne bi bil nikoli verjel ter je samo dokaz njegove resne volje, njegovega plemenitega srca in — največje priznavanje dosedanje delavnosti „Ljubljanskega Zvona“! — Piši nemudoma v *svojem* imenu ter pristavi, da sem te jaz uže delj časa nagovarjal, da bi mu pisal. Da sem jaz, kar se *njega* tiče, popolnoma tvoje misli in da tudi dr. Tavčar nima nič zoper to.

A pisati moraš tudi Tavčarju ter ostrašiti ga — z „Mladiko“. Še ta konkurenca! „Mladika“ bi izpodjedala *Zvonu* mlado življenje; to je gotovo, kajti nezadovoljnježev je povsod zadosti in ti bi takoj „Mladiko“ z „Zvonom“ primerjali in da bi „Zvon“ ne bil vselej brez hibe in da bi ga „Mladika“ večkrat dala čez *klobuk* osobito v *pesnih*, to je gotovo! . . . Jaz se že veselim, kako bo ves slovenski narod zijal, ko bode bral našo izjavo, da smo ti, Tavčar in jaz Stritarja povabili stopiti na Jurčičevo mesto in da bode odslej gospod Stritar sodeloval pri *našem* in *svojem* listu! Tedaj le brž, brž!“ „A jezik moraš vendar zavezati Tavčarju ter prav do dobra ostrašiti ga z *Mladiko*! Kar se mene tiče, jaz *Zvonov* dobiček rad delim z *desetimi* Stritarji, samo če bi nam jih Bog dal! Tavčar je seveda druge misli.“

Dné 7. januarja 1882: „Stritar mi je danes *prav prijazno* pisal. Vpraša me, česa potrebujem za list. Rekel sem 1.) *pesnij* 2.) kratkih povesti ali prizorov v dramatični obliki. „*Dunajska pisma*“ je sam ponudil, jaz se jih nekoliko bojim, a rekel sem vendar, da bodo dobro došla! Dr. Tavčar se je že utolažil!“

A že 19. marca 1882 piše Levec: „S Stritarjem nisem nič kaj zadovoljen. Tisti „drobiž“, to so bile že same *smeti*. Tudi za ta list mi je poslal nekaj pomladanskih „odpadkov“. Naposled bo vendar le res, da se je mož izpisal in — postaral. Levstik je na vseh deset strof „Drobiža“ naredil deset *strupenih* epigramov. Prvi se glasi:

„Svet mi je solzna dolina,
P . . . največja sladkost,
Luč jaz na svetu jedina:
To je vsa moja modrost!“

Zložil je tudi *solznodolinsko* pesem na *povoženo žabo*, v kateri je vso svojo jezo zlil na Stritarja; kako, to si lahko misliš.“

Dné 14. maja 1882: „Ti, s *Stritarjem* smo vendar kupili — strašanskega divjega mačka v žaklju! Ljudje njegove do zdaj v *Zvonu* priobčene stvari neusmiljeno kritikujejo. V začetku sem mislil, da te brezobzirne kritike je kriva največ osobna antipatija. Ako je n. pr. Levstik pri Rometu razlagal, da „Zvon“ zdaj že — „*po otroškem* d . . . *smrdi*“, to me ni tuširalo; ako je zabavljajl dr. Schön in dr. Štempih, tudi to je šlo mimo ušes, ako pa celo tihi *Pleteršnik*,

Krmavnar in dolga dolga vrsta finih ljudij na glas zabavljajo nanj, potem res ne vem, čemu smo ga snubili. Celó iz Wabashe v Ameriki sem prejel pismo, v katerem se Stritarjevi doneski imenujejo „*smoljarija*“ Dunajskega Zvona.

3.) Iz tega, kar sem skiciral v zgoranjih dveh točkah, sledi potem čisto naravno razlaga in razumevanje onega delovanja Stritarjevega, ki je pač največje in najpomembnejše njegovo delo v našem slovstvu: literarne pedagogike. V tem leži veliki pomen Stritarjev: ustvaril je jezik slovenskim pesnikom in pisateljem, odvzel mu je „siromaštvo, okornost in surovost“ soglasno prvi točki njegove „estetike“. Prešeren je bil jezik ustvaril sebi. Jenko ni šel preko njega, k večjemu da se je naslonil malo tesneje na narodno pesem, Levstik je filološko eksperimentiral, poln nekih čudnih napadov globokosti in izvirnosti. Stritar, ki si je bil nabral po celem svetu bogatih zakladov vkusa in znanja, je zaklical Levstiku:

„Gospod, despot slovenskega jezika!
Postoj en čas, da malo se oddahnemo!“

Fiksiral je nekak zmeren, srednji, buržuazni jezik in začel v njem razkladati svoje nabrano bogastvo. Stritar nam je ustvaril naš sedanji literarni in razgovorni jezik, rešil nas je iz začetniškega literarnega tavanja in nam z zgovorno, krotko besedo pokazal razne umetniške vzorce ter jih odel v domačo obleko, v kateri so dobro služili našim začetnikom. A Stritar ni samo govoril lepo in sugestivno, on je učil nazorno in sam delal ter tako kazal razne „prijemljaje“ kako za liro ima se prijeti. In ker je to delal pred splošnim občinstvom, je budil v ljudstvu zmisel za umetnost in razumevanje ter spoštovanje umetniškega dela. Zato je Stritar naš največji kulturni delavec. Dr. Ivan Prijatelj.

Književnost.

Univ. prof. dr. Stan. Dnistrianskyj. Eine selbständige ruthenische Universität in Lemberg.

Pisatelj pojasnjuje v svoji brošuri postanek lvovskega vseučilišča, ki je bilo ustanovljeno 1784. za kulturne potrebe Ukrajincev ali Rusinov z latinskim učnim jezikom, od 1824. se je predavalo v nemškem jeziku, pozneje 1871. in 1879. se je uradno priznaval utrakvistični značaj vseučilišča: poljsko-rusinski; sicer so se posamezni predmeti poučevali v rusinskem jeziku že od leta 1787. Toda Poljaki so dosegli, da dobiva vseučilišče skoro izključno poljski značaj na škodo Rusinom, ki zahtevajo zato svoje lastno vseučilišče v Lvovu. Stojimo z vso odločnostjo na strani Ukrajincev proti poljskemu šovinizmu, ki jih tlači politično, kulturno in gospodarsko.

Izšla je IV. knjiga *Janeza Trdine zbranih spisov*, ki obsega bajke in povesti (11), III. del. Založil L. Schwentner v Ljubljani.